

Dubravko BILIĆ

Gradska knjižnica i čitaonica „Mladen Kerstner“, Ludbreg

DJELO MLADENA KERSTNERA

1. UVOD

Donedavno se postavljalo pitanje: “Je li Mladen Kerstner književnik ili nije?” Koliko god se to pitanje danas može učiniti smiješnim, toliko je bilo na mjestu desetljeće unazad. Naime, Mladen Kerstner, autor scenarija popularnih televizijskih serijala *Mejaša*, *Gruntovčana* i *Dirigenata i mužikaša*, autor četiriju kazališnih komada te tridesetak radiokomedija, do godine 1999. nije bio uvršten ni u jednu povijest hrvatske književnosti ili kakav leksikon hrvatskih pisaca. O njemu se malo znalo, a još manje pisalo iako su televizijske serije postigle veliku gledanost (*Mejaši* su jedna od prvih uspješnih serija Hrvatske televizije, uz *Naše malo misto* scenarista Miljenka Smoje i *Kamo idu divlje svinje* scenarista Ive Štivičića), a kazališni komadi doživjeli preko tri stotine izvedbi u Zagrebu te na brojnim gostovanjima po Hrvatskoj i Sloveniji.

Na pitanje zašto je tomu bilo tako, precizno je odgovorio Dubravko Bilić u dvjema knjigama posvećenim biografiji i djelu toga ludbreškoga književnika.¹

Jedan od glavnih problema kod proučavanja Kerstnerova rada bio je nedostatak literature, tj. nedostupnost Kerstnerova opusa. Kako Bilić navodi, u knjižničnim katalozima teško se mogla pronaći ijedna natuknica s njegovim imenom, što znači da su se tekstovi tražili po uredništvima Hrvatskoga radija i Hrvatske televizije, po novinama ili časopisima, kazalištima te u obiteljskom vlasništvu.

Drugi problem koji se javlja kod deklariranja Kerstnera kao književnika poetička je neodređenost koju imaju televizijski i filmski scenarij te radiodrama. Kod tih književnih tvorevina upitno je autorstvo. Slučaj radiodrame bitno je jednostavniji jer je manje-više usuglašeno mišljenje da autorstvo pripada piscu dok se kod televizijske drame i filma veći postotak autorstva pridaje redatelju – u Kerstnerovu najuspješnijem televizijskom dramskom serijalu *Gruntovčanima* – redatelju Kreši Goliku. Ipak, neki su proučavatelji uvidjeli i vrijednost teksta: "Tri u KAJ-u objavljene komedije Mladena Kerstnera iz serije *Mejaši* pokazuju da vrijednost izvornika znatno nadmašuje njihovu televizijsku interpretaciju" jer je "mogućnost višekratnog čitanja tekstova otkrila vrijedne fragmente koji su izmakli pažnji u brzom tempu televizijske adaptacije."²

Treći je problem pripadnost Kerstnerova rada dijalektalnoj književnosti, a dijalektu je bliža govorena nego pisana riječ te ga zbog toga na radiju, televiziji i filmu ima više nego u tiskanim tekstovima.³ Uz to postoje i ozbiljni prigovori koje književni kritičari upućuju književnim djelima pisanim dijalektom, kao npr. da takva djela djeluju na nas više šarmom i egzotikom nama nepoznatih ili slabo poznatih riječi, nego otkrivanjem

univerzuma humanih i estetskih vrijednosti, što predstavlja glavni zadatak umjetnosti,⁴ što može, ali dakako i ne mora biti slučaj. A i prikazivanje seoske sredine Gornje Podravine, tj. zatvorenost u krugu ruralnoga, također je mogla utjecati na Kerstnerovu marginalizaciju u hrvatskoj književnosti.

No kako bilo, problemi su uglavnom riješeni – dio Kerstnerovih književnih ostvarenja pronađen je i objavljen⁵, a nakon godine 1998. (kada je u Ludbregu održan znanstveni skup o Mladenu Kerstneru) on je uvršten u *Leksikon hrvatskih pisaca* u izdanju Školske knjige iz Zagreba, a u *Zborniku radova o Mladenu Kerstneru*⁶ njegovo je djelo promatrano i analizirano iz raznih aspekata od strane renomiranih stručnjaka.

2. MLADEN KERSTNER

Rodio se 8. srpnja 1928. godine u Ludbregu, gdje je ujedno završio pučku školu. Nižu je gimnaziju pohađao u Zagrebu kao i Trgovačku akademiju koju nije uspio završiti. Naime, kako je bio više sklon umjetnosti nego knjigovodstvu već sa 18 godina odlazi u Zemaljsku glumačku školu u Zagrebu (direktor Drago Ivanišević) gdje je otprve primljen i koju pohađa godinu dana. Razlog napuštanja škole nije poznat, ali se pretpostavlja da mu je uvelike smetala trema, a kako su mu mnogi govorili da ima veći redateljski od glumačkoga talenta, on odlazi u susjednu Sloveniju na Akademiju za igralsku umetnost u klasi profesora Branka Gavella gdje vjerojatno želi taj talent i razviti. No i u Ljubljani ostaje samo godinu dana, ali godinu koja ga je ohrabrila da se zaputi u profesionalni glumački život pa ga već 1948. pronalazimo kako glumi u varaždinskom Hrvatskom narodnom kazalištu u četiri komada.

Pedesete godine prošloga stoljeća zapravo znače početak Kerstnerova bavljenja glumom i redateljskim poslom. 1954. godine u Ludbregu preuzima na sebe amatersku kazališnu sekciju koja je postizala zapažene rezultate. Uspješna izvedba drame Slavka Kolara *Sedmorica u podrumu* odvela ih je na gostovanje u Liku gdje su odlično primljeni. 1957. godine osvajaju prvu nagradu na Smotri amaterskih kazališnih družina održanoj na Hvaru. 1958. godine uprizorena je popularna drama Milana Ogrizovića *Hasanaginica* u kojoj je sudjelovalo preko 40 glumaca amatera što je svakako velik broj za mjesto koje ukupno ima 3000 stanovnika. Ta je predstava ujedno bila i posljednja predstava Ludbreškoga amaterskog kazališta. Repertoar od šest komedija i šest drama, pripremanje izvedbi polako i savjesno te odlična gledanost od strane slabo obrazovane publike, pokazuje kako je Kerstner u maloj "Mrduši Donjoj" uspio u književnom djelu sačuvati umjetničku vrijednost.

Nakon odlaska iz Ludbrega, nekoliko godina "luta" Hrvatskom – boravi u Slavonskoj Požezi (u čijem je kazalištu također ostavio traga) dok se konačno ne preseljava u Zagreb 1967. godine. Već po odlasku iz Požege prestaje se baviti redateljskim kazališnim radom, a kasnije u Zagrebu postaje profesionalnim književnikom. Kazalištu se

vraća krajem sedamdesetih i tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća, ali ovaj put kao autor kazališnih komedija koje postižu brojna izvođenja.

To je vrijeme koje Mladen Kerstner posvećuje ujedno i svojim radiokomedijama i televizijskim serijalima.

Pored kazališta, Kerstner se bavio i bibliotekarstvom, ugostiteljstvom, novinarstvom i humorom – uređivao je satirički list *Kerempub*, neko je vrijeme bio predsjednikom Društva hrvatskih humorista, a godine 1975. postaje članom Društva hrvatskih književnika. Umro je u Zagrebu, 9. rujna 1991. godine.

3. KERSTNEROV OPUS

Zanimljivo je kako je Kerstner za plodnoga stvaralačkog života objavio samo tri knjige: roman *Kabana br. 23* u ediciji Mali romani Novinskog izdavačkog poduzeća Privreda u Zagrebu 1962., zbirku humorističnih proza *Gruntovčani*, Grafičar, Ludbreg, 1975. te knjigu za mlade *Djetinjstvo u Gruntovcu*, Školska knjiga, Zagreb, 1986. godine.

Kriminalistički roman *Kabana br. 23* ujedno je i njegov književni prvijenac pisan književnim jezikom. Radnja romana smještena je u Austriju vjerojatno zbog zapostavljenosti toga žanra u našoj književnosti toga doba, što je opet posljedica odnosa vladajućeg režima prema slobodi književne produkcije. Usprkos gubljenja autentičnosti zbog stranog okružja, ovim se djelom, kako navodi Bilić⁷, Kerstner već pokazao kao nadaren pripovjedač.

Velik dio njegova opusa čine radiodrame. Iako se oko toga koliko je to književni žanr ne slažu ni najugledniji stručnjaci, ovdje se iznosi mišljenje kako se radi o literarnim tekstovima. Mladen Kerstner javlja se svojim radiodramama na Dramskom programu Radio Zagreba, danas Hrvatskoga radija, u periodu od 1969. do 1991. godine. Budući da taj period nije obrađen u studijama, o piscima radiodrama i o samim dramama ne zna se mnogo. Proučavatelji pretpostavljaju da ih je Kerstner napisao tridesetak no sačuvano ih je samo desetak.⁸ Žanrovska odrednica njegovih radiodrama je britka i oštra satira – izruguje i kritizira socijalističko društvo, njegove negativnosti i neuspjehe kroz imaginarna podravska sela, Gruntovec ili Trnovec. Teme koje preokupiraju Kerstnera su: mjesto pojedinca u društvu, neostvariva ljubav, odnos poštenja s jedne strane i političke prilagodljivosti s druge strane, pojedinac u sukobu s običajima i sredinom.⁹ Pored izvornih tekstova radiokomedija postoje i one koje su zapravo razrada pojedinih motiva iz njegovih popularnih serijala (kao *Pogan*, *Ovce idu*, *Mužjakaši*).

Kerstnerov opus čine i četiri kazališne komedije: *Weekend v Gruntovcu*, *Krstitke*, *V Gruntovcu i devize klize* i *Gruntovec je moj dom*.

Najbolja je od njih *Weekend v Gruntovcu* iz 1978., s podnaslovom *Žubka komedija v dva dela*, igrana četiri sezone u zagrebačkome kazalištu Komedija (58 puta). Komediju je

režirao Krešo Golik, redatelj koji je sjajno režirao i serijal *Gruntovčane* 1975. godine, a glumili su uglavnom glumci koji su tumačili likove u serijalu *Gruntovčani* (Dudek – Martin Sagner, Regica – Smiljka Bencet, Presvetli – Mladen Šerment, Cinober – Zvonimir Ferencić). Usprkos tomu, ta je komedija originalno kazališno ostvarenje, a ne razrada jedne od epizoda iz televizijskoga serijala. Govori o sukobu sela i grada, tj. o težini preživljavanja na selu te o mogućnosti odlaska u grad, a "doma" navraćati samo vikendom. Regici je dosta mučnoga života i navija za grad, dok Dudeku nema morskije pomisli od te da napusti svoj *grunt* koji je generacijama pripadao njegovim starima. On je slika podravskoga čovjeka koji ljubi svoj rodni kraj više od blagostanja koje može pružiti grad. Osim prikaza toga dobrog podravskog čovjeka, ova je komedija i oštra kritika onih drugih Podravaca, a i ne samo njih, koji sve mjere novcem zaboravljajući na osnovne vrline koje bi svaki čovjek trebao u sebi izgraditi. Svakako je prava šteta što je ta komedija do nedavno bila zanemarena i potisnuta s hrvatske književne scene.

Središnje mjesto Kerstnerova književnog opusa čine scenariji za televizijske serijale *Mejaši* iz 1970., *Gruntovčani* iz 1975. i *Dirigenti i mušikaši* iz 1989. godine. Serijal *Mejaši* samostalno uspješan i popularan, poslužio je i kao uvod i tematski okvir Kerstnerovom vrhunskom televizijskom ostvarenju *Gruntovčanima*.

4. GRUNTOVČANI

Gruntovčani, serijal od 10 epizoda, počeli su se prikazivati 5 godina nakon *Mejaša*. U oba slučaja Kerstner je prihvatio ponudu Paje Kanižaja da za Televiziju Zagreb napiše scenarij za televizijsku seriju.

Gruntovčani su vrhunac Kerstnerova djelovanja, a Gruntovec je središnja točka njegova komičkoga svijeta.

Imaginarni Gruntovec u stvari je veoma realističan. Tu se radi o prikazu podravske seljake koji su svakakvi: dobri, loši, naivni, pohlepni, vrijedni, lijeni, neznalice, spletkaroši, političari, *fiškalci* – što je vjerojatno slučaj i u svakom hrvatskom ruralnom naselju pa Gruntovec djeluje toliko stvarno da bi nas to moglo zavarati i navesti da ga potražimo na karti.

Bilić je zaključio kako cjelokupni komički gruntovečki svijet leži na četiri lika.¹⁰ Imbra Grabarić Presvetli i Franc Ožbolt – tetec ili Cinober, dva su oprečna, ali istovremeno i slična lika kojima vlada automatizirana krutost duše te pohlepa i glad za materijalnim dobrima. Presvetli je dobrostojeći seljak, promućuran i sklon svim načinima bogaćenja što je u neskladu s nadimkom koji je dobio zbog pobožnosti. Pravo lice Presvetli je pokazao u epizodi *Babica su kanili hmreti* kad odjednom naglašava svoju rodbinsku vezu s bobicom na samrti, koju je Dudek dohranio, kako bi naslijedio imanje. Bez obzira na to što za ovaj lik možda postoji knjiški uzor (Pavel Futač iz pripovijetke *Ženidba Imbre*

Futača Slavka Kolara), među njima postoje i stanovite razlike pa na Presvetlog treba gledati kao na dovoljno originalan i plastičan Kerstnerov lik.

Cinober, sličan Presvetlom, također je pohlepan lik, ali njegova pohlepa nije ničim zamaskirana nego potpuno očita. To svi znaju i kao takvog ga prihvaćaju. Cinobera uz pohlepu pokreće još jedan motiv, a to je zavist, poznati "sjevernohrvatski jal". Za stvaranje toga lika Kerstneru zasigurno nije bio potreban nikakav knjiški uzor jer je takvih likova prepuna svaka sredina.

Ta dva slična lika Kerstner dovodi u konfliktne situacije baš zbog osobina koje su im zajedničke i time pojačava efekt komičnoga. Mnoge su epizode u potpunosti građene na temelju njihova sukoba, ali događalo se da su se zbog te iste pohlepe, zbog koje se vječito svađaju, njih dvojica znali i udružiti (*Babica su kanili hmreti*).

Treći, za Kerstnerov opus bitan, lik je Regice Katalenić – Dudekove supruge. Ona predstavlja realnost, kao lik ne odstupa ni u komično ni u tragično. Nasuprot nje se gradi komičnost ostalih likova. Ona je poštena, strpljiva i skromna, ne nanosi nepravdu drugima, ali ne dozvoljava ni da drugi nanesu nepravdu njoj te je spremna svoje braniti do kraja. Lik Regice znatno je evoluirao od *Mejaša* do *Gruntovčana*.

Andrija Katalenić – Draš ili Dudek, rastresen lik, točka je u kojoj nastaje "žuhkost", tj. trpkost komedije. On je centralni lik Kerstnerova opusa, lik po kojemu je postao poznat i lik koji je zaživio izvan književnosti preselivši se u usmenu predaju. Dudek je smušen, pošten i iskren podravski seljak koji se uvijek prilagođava nekoj krivoj situaciji i time izaziva smijeh. Steže se dojam da je Dudek zapravo tragični lik – njemu se smijemo, ali s njim i suosjećamo. "Dudek je oličenje poštenja koje ustrajno i uz velike žrtve provodi kao temeljni princip svoga bića."¹¹ Njemu se smiju, ismijavaju ga nemajući za nj razumijevanja, dok je on uvijek prepun osjećaja sućuti i razumijevanja za tuđe probleme. Dudekovo povjerenje u svakoj situaciji iskorištava tetec Cinober koji ga mnogo puta zakida za zasluženi novac. Lik Dudeka uvelike određuje i ljubav prema zemlji, tj. vezanost za zemlju koju nikako ne bi želio napustiti. On sam po sebi nije komičan lik nego ga u komične situacije dovode Cinober i Presvetli koji iskorištavaju sve njegove osobine upravo protiv njega. Dudeku i njegovoj naivnosti u prvi se mah smijemo, ali netom poslije u ustima nam ostaje gorak okus. Za Gruntovčane on je *tutlek* koji nikada ništa neće postići u životu i logično je smijati se njegovoj nesposobnosti, a Dudeku i njemu sličnima preostaje samo upitati se zašto je tomu tako: "Ni meni za bogactvo! Ja sem i zničim zadovolen. Al se itak pitam zakaj je temu tak?!"¹²

5. KREŠO GOLIK

Kako je u ovom radu dosta riječi posvećeno Gruntovčanima, televizijskoj seriji, bilo bi nepošteno izostaviti redatelja Krešu Golika (1922. - 1996.) porijeklom iz Fužina.

On je za sobom ostavio bogat, raznovrstan opus filmskih umjetnina, a dogodila mu se slična stvar kao i Kerstneru – marginalizacija. To se stanje, na sreću, mijenja 1997. (godinu dana nakon smrti) kada njegov učenik Petar Krelja izdaje monografiju pod nazivom *Golik*,¹³ u kojoj cjelovito prikazuje njegov stvaralački rad i prati ga fotografijama kulturnih scena iz filmova i serija koje je režirao.

Golik je redatelj koji je obilježio dva desetljeća hrvatske kinematografije (šezdesete i sedamdesete godine), a njegovi najnadahnutiji filmovi su: *Od 3 do 22*, *Imam dvije mame i dva tate*, *Tko pjeva zlo ne misli* i serijal *Gruntovčani*.¹⁴

Kako je već spomenuto, Golik je plodno udružio kreativne snage s Mladenom Kerstnerom kod snimanja *Gruntovčana*, serije koju je u vrijeme njezina premijernog prikazivanja gledalo devet desetina građana Hrvatske¹⁵ (treba napomenuti da je scenarij pisan jednim kajkavskim idiomom, a kajkavskih govornika u Hrvatskoj nije ni blizu devet desetina). Iz same serije, a i raznih intervjuja, vidljivo je da je razumio Kerstnerove ideje, poetičke ciljeve i poantu teksta.

Npr. o Dudeku: "U drugom dijelu serije sve smo više uviđali da nije postrijedi imbecilnost, već skromnost, povučenost, riječ je o čovjeku koji 'grunta' na drugačiji način nego drugi, koji se ne 'napinje' da nešto dogradi, zaradi, kupi, već ide mnogo dalje od svojih suseljana."¹⁶

O biti serije: "Tu je i jedna od poanti naše serije. Vrijeme ne pogoduje tankočutnim osobama, neprodornim, neagresivnima.", "oni koji u svoj pristup stvarima uključuju i obzire, paze da nekoga ne povrijede, da ih netko ne bi krivo shvatio, ti neće daleko."¹⁷ ili "Uspjeh Gruntovčana pripisujem etičkoj podlozi serije..."¹⁸

Zanimljivo je kako dvojica umjetnika slično doživljavaju važnost likova u seriji. Mladen Kerstner: „Nisam zapravo htio imati glavne junake“, „Htio sam u prvi plan dati te odnose. Neka se na početku zna tko je dobar, a tko zao. Priča neka ostane sporedna, jer riječ je o načinu borbe, o karakterima, o ljudima unutar priče ... Kako se jedan čovjek uvijek nanovo bori i želi pobijediti svojim poštenjem“.¹⁹ Krešo Golik: “Ono što gledatelje drži sedam dana u napetosti su likovi, a ne fabula; ona je u drugom planu”; “U odnosu na literarnu tradiciju, tako markantno napisanih likova zaista je teško naći, serija svoj uspjeh zahvaljuje prvenstveno njima.”²⁰

6. KRITIKE

Već na početku ovoga rada spomenut je problem autorstva koji se javlja u slučajevima scenarist – redatelj. Ponekad se čini da se svim snagama treba zalagati za jednu ili drugu stranu jer je ona svakako vrednija (kritičari to rado čine), ali tada objektivnost ostaje po strani. Komu dati prvenstvo, teško je pitanje. Možda stvar treba sagledati iz druge perspektive, perspektive *Gruntovčana* kao umjetničkoga djela koje zasigurno ne bi postojalo, ili bi bilo znatno drugačije, da scenarij nije napisao

Kerstner ili ga režirao Golik. Za uspjeh su, svakako, zaslužna obojica.

Kako bi priča bila potpuna, uz njih treba spomenuti i iznimne glumce od kojih se većina proslavila tim ulogama i kojima su te uloge bile magistralna ostvarenja. Publika je često poistovjećivala glumce s likovima, ali i obratno – likove s glumcima.

Zanimljiva je reakcija Živorada Tomića na Zvonimira Ferencića u ulozi Cinobera: "Ferencić, međutim, bio je za mene pravo otkriće. Tetecova gestapovska figura u crnom kožnom ogrtaču s hitlerovskim brčićima, nadvita nad snuženog Dudeka – to treba vidjeti!"²¹

Hrvoje Turković primijetio je da tri kreativna čvora te serije čine: Sagnerov Dudek, Kerstnerov scenarij i Golikova režija,²² a to je vjerojatno najbolja i najpoštenija pozitivna kritika. U takvomu mišljenju, na svu sreću, Turković nije bio ni ostao osamljen. Iste godine (1975.) slično piše i Igor Mandić: "Ako je Marilyn Monroe bila i ostala prototip holivudskog star-sistema, koji je s njom i umro, onda je Kerstnerov, Golikov i Sagnerov Dudek možda naša prva i prava antizvijezda!"²³

Kritika je bilo raznih – pozitivnih i negativnih – u korist redatelja ili scenarista što nije utjecalo na njihovo prijateljstvo i suradnju. Skromni, kakvi su bili, njih se dvojica nisu nikada natjecali za prestiž u bilo kojemu smislu nego naprotiv, jedan su drugoga poštovali i putem medija samo hvalili, dok ih je u priču o postotcima zasluge uvukla književna kritika.

KERSTNEROVA KAJKAVŠTINA

1. KERSTNEROV JEZIK I LUDBREŠKI GOVOR

Kako je Kerstnerov opus bio dugo bez književne analize, logično je da je izostala i analiza jezika njegovih djela. O tomu su prvi (i jedini) dosad govorili Mijo Lončarić i Stjepko Težak uoči znanstvenoga skupa održanoga u čast Mladenu Kerstneru 1998. godine.²⁴ Lončarić u radu "Kerstnerov jezik i ludbreški govor" donosi prikaz govora triju sela iz okolice Ludbrega, a onda i kratak prikaz najvažnijih osobina jezika Kerstnerovih tekstova na temelju analize prvih dviju epizoda rukopisa *Gruntovca*.²⁵ Stjepko Težak u radu "Kajkavski dijalozi u Kerstnerovim djelima, njihova autentičnost i dramaturška funkcija"²⁶ piše o funkcioniranju kajkavskoga idioma u filmu i napominje da se u tom mediju autori ne mogu striktno držati načela stroge jezične vjerodostojnosti određena mjesta. U konkretnom primjeru "Gruntovčana" to nije moguće iz prosta razloga – nepostojanja Gruntovca kao geografskoga pojma. Analiziravši jezik Golikove knjige snimanja (koja je nastala na temelju Kerstnerova scenarija, ali se od njega i razlikuje) i zvučne snimke, zaključio je da su dijalozi u toj seriji autentični i prirodni unatoč određenim glumačkim govornim nedosljednostima i neujednačenostima.²⁷

Ta dva rada upućuju na osnovne probleme koji se javljaju kod proučavanja Kerstnerove kajkavštine. To je kajkavski idiom sa štokavskim elementima ubačenim u stilske svrhe. Prave analize baš ludbreškoga govora nema. Svakako bi bilo bolje jezik Kerstnerova djela usporediti s ludbreškim govorom, a ne s govorima okolnih sela koji se od njega u mnogomu razlikuju jer on nije organski idiom nego spoj kajkavskoga književnog jezika i organskih seoskih kajkavskih govora ludbreškoga kraja²⁸, ali i širega kajkavskoga teritorija²⁹.

Postoji i problem utjecaja lektora i režisera na scenarij pa bi vjerojatno bilo bolje proučiti izvorne, objavljene tekstove kazališnih komedija nego scenarije televizijskih drama.

Sljedeći je problem taj što se ovdje radi o jeziku kao građi književnoga djela, a ne snimci razgovora dijalektologa i izvornoga govornika, tj. kako sam autor piše: "Kada piše u dijalektu, pisac scenarija ne smije zanemariti televizijsko gledalište. Od varijanata što mu stoje na raspolaganju dužan je izabrati najrazumljiviju. To je dug mediju."³⁰ Kerstner koji se školovao i živio u Zagrebu zapisivao je starije i rijetko korištene riječi radnika i seljaka iz okolnih ludbreških sela, a kod snimanja *Mejaša* sam je izgovarao svaku riječ i čim bi koja zapinjala pronalazio je drugu tečniju,³¹ a to bi moglo značiti da je ipak njegov govor organski idiom.

U ovomu će radu analizi biti podvrgnut tekst scenske komedije "Weekend v Gruntovcu". Radi se o stotinjak stranica dijaloga likova iz "gruntovečkog" dijapazona među kojima su većina seljaci kajkavci iz Gruntovca, ali ima i govornika književnoga jezika (ovisno o zanimanju i funkciji, štokavski govore inženjeri geodeti, a štokavski se trude govoriti predsjednici Mjesne zajednice i drugi seljaci na sastancima ili dijalogizirajući s nekim organima vlasti). Drugim riječima, Kerstner se služi finim jezičnim nijansama kako bi okarakterizirao svoje likove.

Ludbreški je govor jedan od kajkavskih govora unutar križevačko-podravskoga dijalekta (prema Ivšićevoj i Brozovićevoj podjeli kajkavskoga narječja),³² tj. jedan od govora unutar varaždinsko-ludbreškoga dijalekta (prema Lončarićevoj podjeli),³³ ali kao što je rečeno, unutar književnoga djela postoje razna odstupanja od toga govora u svrhu što većega razumijevanja od strane publike i u stilske svrhe.

2. GRAFIJA I ORTOGRAFIJA

Na samome početku analize uočljivo je kako Kerstner ne bilježi naglaske ni posebne izgovore pojedinih kajkavskih sličnih fonema.

Tu se prije svega misli na dva glasa *e*-tipa (zatvoreno *e* nastalo od jata ili šwa i otvoreno *e* nastalo od *e* i prednjega nazala: *čovek*; *denes*; *jeden*; *zauzeļ*) i dva glasa *o*-tipa (zatvoreno *o* od stražnjega nazala i samoglasnoga *l* i otvorenije *o* nastalo od staroga *o* i dugoga *a*: *točne oblake* "oblaci koji nose tuču"; *Bok*) u samo jednom primjeru.

Kerstner piše / na mjestu depalataliziranoga / (*najozbilnije, proleće, pole, bole*), a *lj* tamo gdje je ostao palatalni glas (*življenje, ljudi*), a ista je situacija i s *ń* (*spominali, nega "njega" – zmenjkalo, zđavnja*). Tu treba uzeti u obzir i očite tiskarske pogreške koje je moguće prepoznati u slučaju različitoga pisanja dviju ili više istih riječi (*mišljenje/ mišljenju/ mišlejne, spominjati/ pospominati "razgovarati", nega/ njega* itd.)

Obično je u starijoj kajkavskoj književnosti bila praksa pisati zvučne suglasnike i u sredini i na kraju riječi iako je u izgovornoj realizaciji dolazilo do njihova obezvučenja. Kod Kerstnera postoji kolebanje i u sredini i na kraju riječi što može biti pogreška ako se radi o istoj riječi, ali i slika realnoga stanja ludbreškoga govora.

Česta je nedosljednost u pisanju bezvučnih, tj. zvučnih šumnika na kraju riječi: *nemam rat, nek "nego", otkut, zapraf* "uistinu, stvarno", *kaj got, Bok* – ali: *pred, takov, prav, zabadav* "badava", *pred, penez* itd. U sredini riječi postoje kolebanja (vjerojatno autorska pogreška) u istom primjeru: *otkut/ odkut*.

Do jednačenja dolazi kada je riječ o kajkavskom paru *v – f < protetskog v – : fkaniti "prevariti", ftiče "miješa se u tuđe stvari", fpučen, fpustili, ftrgel, ftični, fčera "jučer", fpičiti, fpučivamo, fkraj*³⁴ "ukraj", dok u istom paru unutar riječi nema jednačenja: *vandravka, Gruntovčani, lajavcov*.

Inače jednačenja po zvučnosti ima znatno više od nejednačenja:

- u ostalim parovima i položajima u riječi: *gdo, gdi, gda, zdencu, otpelat, otškerinulo, bokci, othitili, otpovedal, otrči* "otrgnuti", *opčuvaj, povečte* "kažite", *glečte* "gledajte", *lehko, lekše, opčuvaj*,
- posebno kod prefiksa *iz-*: *zgleđi, zgubil, zdižete, zdurala, zbegli – splatiti, spila, splašil, sfalelo, stovarival*;

- ili nakon gubljenja šva u prefiksu *sə-*: *zbitu, zgrabiš*.

Kod bilježenja kajkavskoga prijedloga *z* on ostaje nepromijenjen ispred zvučnoga suglasnika, a dolazi u obliku *s* ispred bezvučnih suglasnika: *z dve, z drugim, z dnevnim, z direktori, z Dudekom, z Babicom – s pogačami, s Presvetlim, s Kataleničevog, s procedurom, s povjesti* itd. On se također mijenja pod utjecajem palatala: *žnjom, žnjim, žnjimi* (i vjerojatno je zbog toga pisan kao akcenatska sraslica što nije strano u staroj kajkavskoj književnosti, ali bi svakako bilo bolje da se piše odvojeno), a inače ostaje nepromijenjen: *z nami, z jene*.

U tekstu ima i nekoliko primjera fonološkoga pisanja: *prectavnik, srectva, gracki, prectavlamlam, delegackoj, nejdemo*, ali ne dosljedno: *rukovodstvo*.

Mnoštvo je akcenatskih sraslica: *kaje* "kaj je", *vredu, zbogradi, kajpak, kajti, zanaveke* "zauvijek", *morebit, pokaj* "po što", *zabadava, popriliki, vukaj* "u što", *z nami, žnjimi, vutom, zato* "za to" itd.

U Kerstnerovu tekstu izjednačeni su *ć* i *č* u tipičnom kajkavskom srednjem *č* gotovo redovito uključujući i prezimena likova. U par se slučajeva pojavljuje *ć*: *noć, Grabarić, pomoć* što je zasigurno korektorska pogreška kod likova kajkavaca dok u štokavskim replikama ima nejednačenosti (npr. delegat Videk govori: *imat će, općenito, drug Katalenić*, ali u istoj replici i: *preokrećemo, drug Katalenić*).³⁵

U već spomenutu radu Težak je obilježio naglaske i zatvorene vokale u prijepisu tonske snimke³⁶ serijala *Gruntovčana*. Otkrio je nedosljednosti u izgovoru pojedinih glasova (zatvorenih i otvorenih samoglasnika, neujednačenih slivenika, itd.), ali takva nam analiza govori više o jeziku glumaca nego o jeziku autora scenarija.

3. FONOLOGIJA

3.1. VOKALIZAM

Kao što je spomenuto, kod Kerstnera postoji pet grafema za vokale (*a, e, i, o, u*) i samoglasno *e*.

Vokal *e* obilježava *e* nastalo od jata, vjerojatno u izgovoru zatvorenije. Radi se o jatu u korijenu riječi: *Presvetli, Besni, Belovar; mesto, nesmem, naveke, sredu, obedu, lepu, cenu, veruj, vredi, deca, rešiti, deti, svet, letima, čovek, menjati, obavestiti, sme "smije", pesek "pijesak", smešno, cep "cijep", štel "htio", videti, nedopovedana, reč, popevalo*, itd., te o jatu u prefiksu *pre-*: *prekinuti, predlažeš, predlogom, prekrižile, predvidili, prestari, prestani, prebračati, prekesno, predremlem, sprevernula*.

U istim se kategorijama jat reflektirao i ikavski: *ni, dotiral, stirati, tiraš, buš lila, predvidili, gori, kim; pri meni*.

Zanimljivo je štokavsko dijalogiziranje u drami gdje Gruntovčani griješe trudeći se govoriti "književno" pa govore: *s povjesti* ili u istoj rečenici koriste različite reflekse koji je opet drugačiji u kojoj drugoj replici (npr. Matula: *Otvaram sastanak Savjeta Mesne zajednice Gruntovec; Mjesna, Mesna, ocjenom, cjelini, izmjena, uvjerenja; levo, let, lepim, cenkal, pretnje, celoga, veroval, merniki*).

Zanimljivo je i kako su se neke posuđenice primale kao "jatske" riječi: *študeranje, žintereserani, izdiskuteran, formulerati, konstateram, špancerati, reflektera, interesera, kapituleraju, konzulterati*³⁷; *kombajnerati, bezeceral, spakerem, planeral, fuzionerala, harangera, spikserali, paper* itd. U Matulinim često, a iznimno u replikama kojeg drugog lika, takve riječi dolaze nepromijenjene: *skoperirali, ekspropiralo, dramatisirati, luftiraš, delegirali, likvidiraj*.

Situacija sa šva također nije ujednačena, iako je u većini slučajeva šva izjednačen s jatom pa glasi *e* (*spomenek, kesnimo, šeptal, menje, žapomogel, kupec, posel, došel, rekel, odebnem, židigel, trgovec, sejem, žebri, nikel, odrekel* itd.) također ima i dosta primjera gdje se reflektira kao *a* (*magla, maknemo, pakele*) i u istim riječima što može biti normalno stanje ludbreško-gajkavskog govora, a može opet biti stilsko sredstvo za distinkciju likova.

Primjeri različitog refleksa u istim riječima: *počineke/počinak; tjeden, den, denes/dan, danu; dober den/dobar večer, sem/sam, nisam, imeli/imal, sastanak/žestenek* itd.

Prefiks *raz-* uvijek dolazi u tom obliku: *razburjal, razvlekli, razvitkom, razmotrili, rasipleju, raznesli, raspravimo*.

Promjena *a > u* u primjeru *vun* kajkavski je proces *vun < vьнъ > *un* s protezom *v-*.³⁸

Stražnji nazal redovito daje *u* u korijenu riječi: *sused, jemput, ruke, sudu, su, put, subotu, žube*,

gubec - iznimno: *točni* < tuča, i u glagola II. vrste na -*noći*: *navrnuti, prekinuti, skrenuti, po-brinuti, poslubnuti, pebnuti, naluknuti; copnul, skrenul, vrnul, ftišnul, blebnul, zljajnula, sprevernula* itd.

Samoglasno *e* također se reflektira kao *u*: *suze, punom, napuniti, duga, dugo, v duge* "u dugove", *napuniti, kuneš* itd.

Kerstnerov izričaj karakterizira i tipična kajkavska proteza *v-* ispred *u-*: *vu, vutom, vučiti, vučen, vure, vulicom, vudriti, vužgal, vuglu, vubo, vupal* iako u štokavskim intermezzima ima i primjera bez proteze: *uske, uski, uklopili, u Zagrebu, u vezi, uže, u Srednjake*.

Zanimljiva je imenica *japa* u značenju "otac" koja bi porijeklo mogla vući iz grčkog *Apis* – sveti bik osobito štovan u Egiptu, simbol plodnosti (egip. *Hapi, Hap*)³⁹ ali je vjerojatnije da se radi o zajedničkoj, internacionalnoj riječi djetinjega govora (*apa* u mađarskom, *appa* u tamilskom jeziku, kao i *atta* u gotskom)⁴⁰ s kajkavskim protetskim *j-*.

Kajkavski prefiks *pre-* pojavljuje se nešto češće od štokavskoga *pro-*: *premišlava, prešel, premisliti, predike, preti* "proći" – *produžil, prokleti, prodelala, prošla, prozivki* itd.

U tekstu ima dosta:

gubljenja vokala u nenaglašenom položaju: *al, kak, tak, prek, nek, ovak, nikak, sim, tam, skup, nek* "neka", *nek* "nego" itd.

iz- > z-/s-: *zgleđi, znovič, zgubil, zgubiti* – *spila, splati, stovarival* itd. uz iznimno nepromijenjeno stanje u štokavskih govornika: *iznaša, iznese, izgleda, izmislili*;

otpadanja inicijalnoga *o-/u-*: *stalo* "ostalo", *stati, glasiš; stani se* iako postoje kolebanja: *odredil, ostali, odišel, opal, osebunjek* itd.

čuvanja inicijalne kajkavske situacije u priložima "kolik", "tolik": *tuliki, tulika, tuliko, kuliko* itd. i glagolima IV. vrste: *kupvleš*

kolebanja *-o/-e-*, tj. palatalne i nepalatalne deklinacije u genitivu i dativu pokaznih zamjenica: *temu, tega, takovega* uz: *tom, tomu, takovom*

kontrakcija u niječnom futuru glagola "biti": *nem, ne, nemo, nete, naj, najte* i glagola "ići": *pe, pemo, pete*

kontrakcija općenito: *vidla, viš, zastavili, dalko*

kajkavska promjena u zamjenicama i pridjevnim zamjenicama: *kakovi, kakova, nika-kovi; takov, takovega, takovu* gdje još u staroslavenskom dolazi do prijevoja u sufiksu *-bv > -ov*

Samoglasno *r* redovito dolazi bez popratnih vokala: *srce, srž, trstičar, četrtak* itd.

Ne dolazi do vokalizacija *-l > -o* na kraju slogova i riječi: *selski; odredil, otpelal, zel, pro-sil, rekel, složil, napravil, potpisal, splašil, dal, moral, dobranal, šopal, copnul, štel, glasal, počel* itd.

U jednom primjeru finalno *-l* otpada: *bu ime*.

3.2. KONSONANTIZAM

Kod Kerstnera grafem *č* označava glas dobiven prvom palatalizacijom i jotovanjem

praslavenskih skupina *t', st', sk'*, a *č* je dobiveno i gubljenjem distinkcije *č – ć* (osim onih iznimnih primjera u štokavskih govornika i nekoliko pogrešaka)⁴¹: *čoveku, noć, srećen, običaj, trećega, bićenoga, odgovarajuće, sledeći, hićeš, prihvaćen, proleće, nečuju, čutite, plače, obečamo, poduzueča - vučiti, trstičar, moći, reći, onemočamo, otrči, zdići, odreći, seče "siječe", kračim, zapečku - čuče, čoravo, čkomel "šutio"⁴² - jošče, dvorišča, dopušćeno, frajšćina, fpuščati, nišće "nitko", nešće "netko", išče, šćava "šetina" i rijedak primjer bez jotacije: *gradilišti* (vjerojatno zato jer se radi o riječi koja tek u novije doba ulazi u kajkavštinu) – općim, komadiće (*obštč, *ištč)*

Kod glagola "ići" jotacija izostaje: *iti, oditi, ziti, raziti*.

U sekundarnim skupinama refleksi su bez metateze: *najti, snajti, dojti, do Rakitja*, itd.

Slična je situacija i s grafemom *đ* koji obilježava refleks praslavenskog *d'*: *tude, leđa*, sekundarne skupine: *rođena, građanov, predviđeno, poslovođa, nađe, pogadati*, primjere tipa: *anđeli, narudbu, purđavcom, inđinjer*. I u ovim su skupinama kolebanja uočljiva: *med "među", žide, prede, odide, dojdi, nejde, najde, dojdeju, dohajali, dohajate*. U primjeru *jođ "još"* očito se radi o pogrešci.

U nekim se oblicima i leksemima čuva kajkavski refleks palatalnoga *r'*: *razburjal "uzrujao", odgovarjati, žagovarjati*, a u nekima ne: *večeru*.

Rijedak je primjer čuvanja inicijalne skupine *čr-*: *črno*, većinom je ona promijenjena: *crtama, crvendače*.

Lik *vas* većinom dolazi bez metateze i bez inicijalnoga *v-*: *saka, saki, se "sve", sega, sejeno, si "svi", sikak, sikaj, semu*, itd., ali pronađen je i jedan primjer s metatezom u Matulinoj replici: *svemu*, dok inače Matula govori kao i ostala lica: *se "sve"*.

Kao prijedlog-prefiks *v* se dosta čuva: *v Gruntovcu, v glavi, vnuk, vništita, vlovil, vžila, vništi*, ali ima i dosta promjena *v > f*: *fkaniti, fiče, fpućen, fputiti, fpičiti, ftrgel, ftigni, fćera, fpučivamo* itd., nekoliko potvrda *v > b*: *bmrl, bmreti*, te nekoliko primjera gubljenja protetskoga *v-*: *zeti, zel, zeti, žganice, zmenjkalo, mam "umah"* itd. i na granici sloga: *zazeti "zauzeti"*.

Dosta je primjera ispadanja *v* iz suglasničkog skupa *tvr*: *četrtke, trde*, a *v* ne dolazi ni u dočetnom položaju u riječi "protiv": *proti* te se mijenja u riječi "upravo": *stopram*.

Suglasnik *h* gubi se u inicijalnom položaju u glagola *htjeti* i *hoditi*: *očes, oče, očemo; odi, ote "hodite", oj "hodi"* - ali nije uvijek tako, iznimno dolazi i: *hodi, hoditi*.

H se gubi i u drugim inicijalnim ili dočetnim pozicijama: *naši "naših", odma, siromak; faliju "hvale", fala* i mijenja u sredini riječi: *žufkoga* iako u istom primjeru na drugom mjestu ostaje: *Žuhka komedija*.

Zanimljiv je prilog "lako" koji dolazi u oblicima: *leško, leško, poleško*, a u komparaciji: *leške, ležeše, najležeše*.

Ima i primjera gdje se *h* čuva: *branu, branili, bitili, zribtali, odebnem, pebnuti*.

U Kerstnerovu tekstu ima tipičnih kajkavskih konsonantskih promjena:

- broj jedan dolazi s promjenom ili bez nje: *jen, jena, jenu, sejenu, jemput – jeden, jednoga, jednu, jednokratno*
- česta su ispadanja *d* iz glasovnih skupova: *gosponček, gospon, senite si, viš, polne, propane* ili

- tipična kajkavska promjena $d > j$ u primjerima: *nazaj, naprej/napre, takaj* "također"
- imenica "kći" uvijek dolazi u obliku: *čerkica*
  - prilog "poslije" dolazi u različitim oblicima: *potli, potle, posle*
  - tipična je kajkavska promjena i u riječi "kruškovac": *bruškovca mi natoči*
  - događaju se promjene $ž > r$ u prezentu glagola "moći": *nemrem, nemreš, moreš, more*, ali i drugdje: *ve "sad", vre, pomore, morti* "možda", *nigdar* "nikad" itd.
  - promjena $s > ž$ ispred zvučnih suglasnika i samoglasnika: *žutra, žestal* "sastao", *žeznali* "saznali", *žbitu, žgrabiš, ždobra, žbetežali* i u primjerima: *žotim, žotem, žotom, žočim* koji su nastali analogijom prema: *s onim, s ovim*, a i umetanjem vokala sprečava se jednačenje
  - zanimljivi su prilozi: *komaj* (*tkoma + j < -i* u značenju "jedva"), *hajt* (u značenju "dosta", bez utvrđene etimologije, ali mogao bi se povezati s oblikom *hajde* "idi naprijed") i *tijam* (*tb + ia* u značenju "tja, ča, čak").

U množini muškog i ženskog roda većinom dolazi analoški velar: *seljakima, sastankima, nastavniki, fabriki, mernikima* itd.

Kao što je spomenuto, depalatalizacije l ima dosta: *Matula, Vrtulek, nedelu, želen, kaplice, bolšu, bole, postavlati, zemle, dale, otpelamo, volu, spravla, najbol, žleplene, najozbilnije, pole, s prijatelji, proleče, žul, na žulu, najlepše, mišljenje, ponedelka, pleskati, pelamo, pluje* itd., ali je ona nedosljedna: *življenje, zaključke, ljudi, uključiti, raspravljati, postavlja, nenajavljen* itd. Rijedak je primjer potpunoga gubljenja palatala: *pišivog*.

Znatno manje se depalatalizira n : *pospominati, nega* – obično ostaje: *konje, njegovim, pitanju, zmenjkalo, stanju, zadnje, spominjati, zdavnja, janjca, osebunjek, izgradnju, gnjete*, iako ima i par primjera sa slijedom $j + n$, tj. s anticipiranim palatalnim dijelom: *strajnski, mišlejne*.

Zanimljivo je kako se čuva trag palatalnosti u primjerima: *grableju, rasipleju, dotikavleju, pozivlete, rivlem, počivlem, kupuvleš, gible, popevle, omuhavleš, davlem* itd.

U konsonantizmu je uočljiv i njemački izgovorni utjecaj kod preuzimanja riječi stranoga podrijetla pa se tako kod Kerstnera govori: *špecijalna, študerati, inštrukcije, inšpektori, špekulacije, inštaleraš* itd.

4. MORFOLOGIJA

IMENICE

Muški rod

Imenice muškoga roda u genitivu jednine imaju nastavak $-a$: *posla, keruba, dinara, nacрта, ponedelka, podruma* itd.

U dativu je uobičajen nastavak $-u$: *čoravcu, stroju, sinu, trošku, gospončeku, purđavcu* itd., osim kod nadimaka nastalih od pridjeva: *Belom, Presvetlom* i imenica muškoga roda a -

osnova: *japi*.

Akuzativ jednine imenica koje označuju što živo ima nastavak *-a*: *magazineri, Draša, druga, boga, Presvetloga, sina, odojka*, a one koje označuju što neživo imaju također akuzativ jednak genitivu: *gemišteca, otrova, pristanka, bruškovca, ugovora, kapitala, vikenda, pelinkovca, asfalta, potpisa* itd., iako ima i mnogo primjera gdje je akuzativ tih imenica jednak nominativu: *del, korak, počinec, spomenek, posel, svet, dinar, stav* itd. Iznimka su imena muškog roda *a*-osnova *Matulu*.

Vokativ jednine se gotovo potpuno izjednačio s nominativom: *gazda, sused, Draš, Francek, drug Grabarič, sinek, Isusek, balonja*, a iznimni su primjeri s posebnim nastavkom: *Jure, o životu*.

U lokativu jednine dolazi uobičajen nastavak *-u*: *po danu, po sudu, v gradu, vu štacunu, vu životu, pri šudru, na zavoju* itd.

Instrumentalni nastavak u jednini uglavnom je *-om*, jednak i u palatalnih i u nepalatalnih osnova: *s pinklecom, s Kombinatorom, s purđavcom, z direktorom, z prijatelom, s prstom*, ali iznimno dolazi i *-em* kod palatalnih osnova: *s pravcem, s purđavcem*.

Nominativ množine uglavnom dolazi bez proširenja osnove u jednosložnih imenica: *pupi, stroji, posli, gadi* s tim da novije riječi mogu biti proširene: *članovi, stavovi*. Nastavak *-i* dolazi i kod muškog roda *a*-osnova: *gazdi*, vjerojatno analogijom prema ostalim imenicama muškoga roda. Isto tako, uglavnom nema promjene kod imenica na *-k, g, h*: *pilaki, stručnjaki, nastavniki, merniki*, a ona se obično provodi kod novijih riječi: *poreznici*.

U genitivu množine prevladava nastavak *-i*: *kilometri, vrti, časi, Kataleniči, milijoni, penezi, tutleki, metri* iako u nekim riječima dolazi stari *-ov* bez obzira na palatalnost osnove: *građanov, radnikov, lajavcov, komercijalistov, likerov, rodoljubov* te iznimno nulti nastavak: *penez* ili pod utjecajem (novo)štokavskoga nastavak *-a*: *gemišta, birača*.

U dativu množine redovito dolazi nastavak *-ima*: *seljakima, bogatunima, picekima, susedima, tutlekima, drugovima*.

U akuzativu redovito dolazi nastavak *-e*: *konje, ficleke, ugovore, kredite, bedake, račune, otpore, šatofline* itd. i kod kratkih oblika: *troške, plane, stroje, posle, glase* itd. Iznimno dolazi arhaičan nastavak *-i*: *svoje posli* "svoje poslove", a u slučaju imenice koja označava par dolazi nastavak *-a*: *dva janjca*.

U lokativu množine dolazi nastavak *-ima*: *na sastankima* ili *-i*: *o penezi*.

U instrumentalu množine redovito dolazi nastavak *-i*: *s kamioni, s prijatelji, s teljiči, z direktori, z anđeli, z životi, med rati* itd.

Ženski rod

U genitivu jednine prevladava nastavak *-e* u *a*-osnova: *žganice, litre, prevarancije, pijače, biže, ceste, banke, poste* itd., a *-i* u imenica *i*-osnova: *stvari, koristi*.

Dativ i lokativ u jednini redovito imaju nastavak *-i*: *sirotinji, po evidenciji, na ponudi, vu trgovini, v glavi, vu prodavaoni, po strani, pri kaplici, vu jami, po zemli*.

U akuzativu jednine imenica *a*-osnova redovito dolazi nastavak *-u*: *nedelu, robu, stani-*

cu, flašičku, žilicu, večeru, farmicu, kupicu, dangubu, ponudu, te iznimno nulti nastavak: *na svoju stran*, a kod imenica *i*-osnova redovit je nulti nastavak: *starost, aljkavost, dobrobit*.

Vokativ jednine često je jednak nominativu: *čerkica, Rega, babica, Kata, Mica, rodbina, družina*, ali nije uvijek tako: *čerkice, o Marijo, gospo blažena*.

U instrumentalu jednine redovito dolazi nastavak *-om*: *nad glavom, botom, dripom, sa stibijom, z vulićom, z birtijom, prilikom, eksproprijacijom* itd.

U genitivu množine najčešći je nastavak *-i*: *nadnici, hiljadi, školi, bedastoči*, a dosta su zastupljeni *-a*: *briga, cesta, leđa* i nulti nastavak: *biž, vur, parcel*.

U dativu množine nastavci su *-ami*: *kelnerkami* i *-ama*: *potrebama*.

U akuzativu množine imenica *a*-osnova nastavak je *-e*: *suze, nadnice, prilike, cicke, meštrije, informacije*, a u imenica *i*-osnova nastavak je *-i*: *reči, pripovesti, noći*.

U lokativu množine nastavci mogu biti *-aj*: *v rukaj* i *-ami*: *na nogami*.

Instrumental jednine najčešće ima nastavak *-ami*: *s pogačami, s cestami, špekulacijami*, ali i *-ama* pod utjecajem štokavskog: *s radionama, šupama, štalama, osobama*, a kod *i*-osnova nastavak je *-i*: *z drugami reči, s kakovi god pripovesti*.

Srednji rod

U srednjem je rodu nominativ jednak akuzativu i vokativu i u jednini i u množini: *selo, mesto, pole, vino, vuho, študeranje, promišljanje, znanje, deca, srectva, krilca, lete* (imenica *leto* zadržala je nastavak *-e* u množini prema jat u nastavak N, A, V duala starih nepalatalnih osnova).

U genitivu jednine redovit je nastavak *-a*: *polneva, dvorišča, sela, mesta, čekanja, gmanja* itd.

U lokativu jednine prevladava nastavak *-u*: *vu stanju, na mestu, vu pitanju, vu dvorišču*, a iznimno dolazi i stariji *-i*: *na mesti, na gmanji*.

U genitivu množine redovit je nastavak *-i*: *gradilišti, mesti, jezeri*, a iznimno dolazi nulti nastavak: *let*.

U lokativu i instrumentalu množine redovito dolazi nastavak *-ima*: *vu letima; z letima*.

PRIDJEVI

U nominativu jednine muškog roda znatno češće dolazi određeni od neodređena vida pridjeva: *mladi gosponček, uski krug, prokleti balonja, čisti cep, pošteni čovek, školani/školo-vani čovek, obični birtaš, obični lajavac* itd. iako ima i dosta primjera neodređena vida: *dober, svestan, nenajavljen, familjaren, siguran* itd.

U genitivu jednine muškog i srednjeg roda pridjeva prevladava nastavak *-og/-oga*: *urbanističkog, betonskog, Vugrinčevog, samoga, celoga, podojenog, Aninog, socijalnog, prokletoga, centralnog*, a kod palatalnih osnova i pridjeva na *-r* nastavak je *-ega*: *širega, starega, višega*, ali i: *novega*. Rijetki su primjeri neodređena vida: *od rana jutra, čista mira*.

U dativu i lokativu jednine redovit je nastavak *-om* kod nepalatalnih osnova: *općinskom, celom, mladom, vu punom, u srednjoročnom, općinskom, dnevnom, na radnom*, a nastavak *-em* kod palatalnih osnova: *vu gornjem, v najtežešem, vu Malem*.

U akuzativu jednine muškog roda nastavci su izjednačeni ili s genitivom: *protupropisnoga, pišivog, celoga, dobrega, treznoga, konkretnoga, žufkog; celega* ili s nominativom: *tovarni, jasni, perspektivni, gospočki, zadnji* itd., a u srednjem rodu s nominativom: *velko mesto, staro gmanje, najlepše mišljenje* itd.

U instrumentalu jednine prevladava nastavak *-im*: *z dnevnim, s općim, z najbolšim, dragim* itd.

U genitivu množine muškog i srednjeg roda uobičajen je nastavak *-ib*: *postarejših građanov, širib razmjera, radnih mesti, zadnjih let* itd.

U ženskom rodu kolebaju se nastavci u dativu i lokativu jednine – većinom dolazi *-i* kod opisnih pridjeva: *današnji, stari, novi*, a *-oj* kod posvojnih pridjeva: *srednjačkoj, Kataleničevoj* (uz *Kataleničevi*), *dravskoj* (uz *Dravski meki*).

U genitivu množine ženskog roda uobičajen je nastavak *-ib*: *agrarskih, novih, vekših*.

U lokativu množine pod utjecajem štokavskog dolazi nastavak *-im*: *u kračim crtama, na korjenitim promjenama*.

U instrumentalu množine ženskog roda nastavak može biti *-ami*: *z drugami reči* i *-im*: *z lepim osobama*.

U komparaciji pridjeva česta je tvorba komparativa nastavkom *-ši*: *lekše, vekši, mlajši, menjša, postarejših, bolšu, falešu*, ali nije uvijek tako – u štokavskim dijalozima dolazi: *kračim, širib, širega*. Superlativ je tvoren od komparativa i riječce *naj-*: *najlepše, najmanje, najgorši, najvekši* itd.

BROJEVI

Broj *jedan* mijenja se kao pridjevi nepalatalne osnove: *jen, jeden/jena, jednoga, jenega, jenog, jenom/jenog, jenu/jeno, po jenom, z jenim*.

U množini se može upotrijebiti u značenju "neki": *su mi rekly jene osobe*.

U brojevima od jedanaest do petnaest stara je sveza dala sufiks *-najst* pa ih pronalazimo u obliku: *dvanajst, petnajst*.

Brojevi dvadeset i trideset dolaze u obliku: *dvajsti, tridesti* (uz *trideset*).

Broj tisuću izražava se riječima: *jezero* i *hiljada*.

U deklinaciji rednih brojeva mogu doći nastavci palatalnih ili nepalatalnih osnova: *drugome, petega*.

ZAMJENICE

U deklinaciji osobnih zamjenica dobro su zastupljeni i puni i enklitički oblici: *G tebe/*

te, njega/ga; D meni/mi, tebi/ti, njemu/mu, njoj/joj, nama/nam; A mene/me, tebe/te, nju/ju; L na vama/vam, vu njoj (uz vunji); I s tobom, ž njim, ž njom, ž nami.

U muškom rodu posvojnih zamjenica ne dolazi do kontrakcije u deklinaciji: *tvoje*ga, *svoje*ga.

Kod posvojnih zamjenica u lokativu jednine dolazi nastavak *-i*: *po tvoji*, *po moji*, *po svoji*, a u instrumentalu množine *-imi*: *našimi* životi.

U deklinaciji pokaznih zamjenica zanimljive su zamjenice "taj" i "ovaj" koje često u osnovi mijenjaju prastari *-o-* u *-e-*: *tega*, *temu*, *ovem*, *o temu*, *vu tem*, *zotem*, ali ne redovito: *ovoga*, *vutom*, *na ovom*.

Uпитно-odnosna zamjenica za živo glasi: *gdo*, a za neživo: *kaj*. Izuzetno jednom dolazi oblik: *tko*. *Kaj* uvijek dolazi u tom obliku, osim kod spajanja sa glagolom "biti" kad jedno *j* otpada: *kaje*?

Zanimljivo je da zamjenica *kaj* dolazi i u značenju *kao*: *to ti velim kaj svojemu detetu*; *računate mi hranu kaj da je s hotela*; *kaj da je zabadava*; *rujem kaj krt* itd.

Neodređene zamjenice su: *nekaj* "nešto", *nikaj* "ništa", *nešče* "netko", *nišče* "nitko", *saka* "svaka", *sikaj* "svašta", *nekoji*, *išče* "itko" - *G ičesa* itd.

GLAGOLI

Prezent

U 1. l. jd. glagol "htjeti" nema stari nastavak *-u* nego analogijom prema drugom licu glasi: *očem*. U istom licu neki glagoli dolaze u kraćem obliku: *dobim*, *priznam*, *dam*.

Kod glagola "moći" sačuvano je u prezentu staro *-r-*: *nemrem*, *nemreš*, *moreš*, *more* (rijetko *može*).

U 2. l. jd. nastavci su *-eš*: *moreš*, *odlučuješ*, *nemreš*; *-aš*: *tiraš*, *žanašaš*, *smucaš*; *-(i)š*: *glediš*, *viš* "vidiš".

U 3. l. mn. dolazi redovito nastavak *-ju*: *pustiju*, *davleju*, *pomažeju*, *povedaju*, *ideju* itd.

Perfekt

Perfekt je tvoren od glagolskog pridjeva radnog i enklitičkog oblika glagola "biti": *sem složil*, *sem čkomel*, *pital sem*; *si prijela*, *si išla*, *si zabila*, *si se razburjal*; *je stalo*, *je dobil*; *smo mogli*; *smo se razvlekli*, *smo viseli*, *smo zeznali*; *ste zebrale*, *ste zeznali*; *su se zabunili*, *su se vužgali*, *nisu dostavili*, *došli su* itd.

Prošlo se vrijeme vrlo rijetko izražava i pluskvamperfektom: *je bilo stalo*.

Futur

Za buduće vrijeme Kerstner koristi futur II. tvoren kratkim oblicima perfektivnog

prezenta glagola "biti" i glagolskim pridjevom radnim: *bum našel, nebum/nem preživela, buš pošikaval, neš šenkval, bu ime, bu dobranil, ne dal, ne bu se povleklo, bumo zglasali, spominali se nemo, bute zabili, nete rekli, se buju smejali, neju* itd.

Glagol "ići" u futuru dolazi u obliku: *pem "ići ću", peš, pe, pemo, pete, peju*.

Iznimno se futur izražava skraćenim oblikom pomoćnog glagola "htjeti": *Reći, kajče njemu sedma klasa zemle!?*

Često je u službi futura prezent perfektivnih glagola: *Če se nagodimo, ja tebi na ruke kaparu, a ti meni ugovore potpišeš, ve dojdem, pak se mam lekše nagodimo; ve ja rajnglicu donesemr, če se Štefu kaj dogodi, ja se obesimr, mam dojdemr, gori spečemo dva janjca; ovo daš japi; ga zovem "hoću li ga zvati" itd.*

Imperativ

1. l. jd. imperativa tvori se opisno riječju *nek* ili *da* ili objema: *da čujem, nek zmislim, da nek zmorem* itd.

U 2. l. nastavak je *-i*: *nabrani, odi, zapamti, otvori, reći, zasnaži, napoji, razmi, fribni, biti, zmiri se* itd., a kod glagola koji imaju vokal *a*, *u* ili grupu *-uva-* nastavak je *-j*: *naj zabiti, daj prestani, čekaj, veruj, pakuj se* itd., a nastavak *-j* ima i glagol "piti": *spij si* te glagol "ići": *oj (uz odi)*.

U jednini imperativa glagoli *gledeti* i *videti* imaju nulti nastavak pa završavaju na bezvučenu kontinuantu praslavenskog *d'*: *gleč*, a u množini nastavke *-mo/-te* na singularnu osnovu: *glečte, povečte*.

3. l. jd. imperativa redovito se tvori opisno riječju *nek*: *nek bu, nek zatraja, nek gledi, nek ostane, nek presudi, nek zdigne, nek reče, nek čuje* itd.

U 1. l. mn. redovito dolazi nastavak *-mo*: *pustimo, idemo, počnimo, idemo* itd., u 2. l. mn. nastavak *-te*: *zemite, senite si, čekajte, ležite si, si denite* itd., a 3. l. mn. tvori se opisno riječju *nek*: *nek pokažēju*.

Kondicional

U Kerstnerovu tekstu često se koristi kondicional I. za izražavanje nesigurnosti, mogućnosti ili uvjetovanosti. On je u svim licima tvoren od *bi* + *glagolski pridjev radni*: *bi vas nekaj trebala, a zakaaj ne bi bila, bi se imela zbogradi čega plakati, kaj bi još tuđe kupoval, se zotim ne bi složil, ne bi ja na takov način, zakaaj bi bila tulika sreča, bi se jezik ftrgel, ne bi ja s purdavcom posla imel, zakaaj bi tulike parade delali* itd.

Infinitiv i supin

Infinitiv redovito dolazi s punim nastavcima *-ti/-ći*: *znaš računati, naj vučiti, moreš pustiti, kanim rešiti, znovič početi, v grad hoditi, prestani žmuliti, nemreš reći* itd.

Uz glagole kretanja obično dolazi supin: *si išel glet; došel bi ja vas više puta glet; Draš, spat odi; kaj si došla glet* itd., ali ne redovito: *buju došli kombajnerati*.

Glagolski pridjevi i prilozi

Glagolski pridjev radni, glavni nosilac složenih glagolskih oblika (perfekta, pluskvamperfekta, futura i kondicionala), tvori se od *infinitivne osnove* + *-l, -la, -lo / -li, -le, -la: odredil, poslal, zel, šopal, spila, šenkala, sfalelo, stalo, predvidili* itd.

Glagolski pridjev trpni tvori se od *infinitivne osnove* + *-n, -en, -t: žeintereserani, posrani, prisutni, zacrtano; stvorena, predviđeno, dopušćeno, spravljen; žeti "uzet", poznato, zakonit* itd.

Samo se iznimno koristi glagolski prilog sadašnji i to u službi pridjeva te kod novijih riječi: *sledeći, odgovarajuće*.

PRILOZI

Mjesni prilozi su: *sim, tam, napre "naprijed", gdi, nigdi, okoli, poprek, kam, polek, otkut, kam, dimu, gori, polek, dale, levo, vun, ovde, drugam* itd.

Uzročni prilozi su: *žakaj, žato, žbogradi*.

Posljedićni prilog je: *žabadav "uzalud"*.

Vremenski prilozi su: *ve, "sad", potli, gda, mam, denes, onda, navek "uvijek", nigdar "nikad", potli, čim predi "čim prije", jošće "još", letima, stopram "tek", ždavnja "odavno", vjutra, popodne, skoro, furt "stalno"* itd.

Naćinski prilozi su: *fletno "brzo", praf "istinito", leško/ležeše, tak, fest "jako", otprto "otvoreno", drugać "drugaćije", poprek, žnović "iznova", komaj "jedva", nekak, silom, takaj "takoder", čistam lepo, žasigurno, pošćeno, fakat "stvarno", rajši, žnova, napamet, preteško, grdo, lićno, sejeno "svejedno", nikak, falejšće "jeftinije", na halo, žažbilja, spotiba "potiho", prafžapraf, morti "možda", pak "opet"* itd.

Kolićinski prilozi su: *kuliko, tuliko, puno, preveć, pol, malo, dosti, jemput više, ćudaj, malo, bajt "dosta", ni menje ni više* itd.

5. SINTAKSA

Sintaksa Kerstnerova teksta veoma je zanimljiva.

Zamjenićke i glagolske klitike mogu biti i proklitike: *je trstina stovarena; bi vas nekaj trebala; je glasa poslal; bu ime; si išla vu školu; je pogodba bila; bilo bi to protupropisno; se bu moral;*

si glečte Božjja; se ti pitaš kaj bu znami; sem bil malo vu štacunu, su došli novi pilaki; se ja nesmem malo navrnuti; se pristoji, te pitam, pustiti; je dečko došel; su i meni računi naveke štimali; mi bute dali penezze; se nekaj čuje da bu Matula direktor; me interesera, ne; te mora celi Gruntovec čuti; mu paše zgledi; je to tebi sila; je nam je opčina jakoga delegata dodelila itd.

Niječni oblici nesvršenoga glagola "biti" su složeni oblici, a negacija *ni* je postporirana i može biti odvojena od oblika glagola drugim riječima, a negacija *ni* može doći i bez glagola: *pak je denes ni prvi; si ni čul; ste vi ni jedini trstičar v Gruntovcu; je ni vu pitanju krasota; em sem ja nikaj takvoga ni rekel; pak sem ni zabadav nosil; bolši ste ni mogli; ni purđavcu smeti zameriti; ti ni smeti tak črno gledati* itd.

Zanimljivo je izricanje značenja "treba, potrebno je" nepoglagoljenom imenicom *treba* + *infinitiv*: *treba ga je pred zid deti; treba i na potli misliti; zato nam se treba čim predi s Presvetlim nagoditi; treba iti v nagodbu; o kojoj nam treba raspravljati; nekomu bu treba bižu zeti i zrušiti; mi je treba iti; z bogradi tega ti ni treba brigati; al čemu je tu, rečite, vulice treba; njega nam se ni treba bojati; ne bu nam više treba vu svet iti* itd.

Infinitivi često stoje na kraju rečenice: *došli nam buju okoli polneva kombajnerati; zato se temu naj vučiti; moreš mam službu pustiti; baš bi se imela z bogradi čega plakati; em se i svojih kanim rešiti; onda se bum moral na drugi strani snajti* itd.

Česta je uporaba etičkoga dativa, posebno povratne zamjenice *si*: *jako si premišlava; si vi jemput spijete; premislil sem si; spij si jednu; više si ne premišlavaš; si nekaj mislim; lepo mi je sestti si pod kakovu šatru* itd.

Zanimljivi su primjeri gdje množina dolazi umjesto jednine i obratno: *naj biti deca, Rega; nemaju niti za cigaretlina; pak bum za koji miljonček ležeši* itd.

Prilog *rad* upotrebljava se uz glagol "imati" u značenju "voljeti": *nemam rat (ne volim); rad bi se i dale spominala; preveč on ima rat svoju bižicu* itd.

Česta je uporaba konstrukcije *za* + *infinitiv*: *kuliko je meni za videti; za nekaj početi se mora imeti kapitala; imam ti lepe glase za reči; bi se imeli s tobom nekaj za spominati; imam ve prvi put nekaj više o temu za čuti; za bedastoče poslušati; je meni za iti* itd.

Od sintaktičkih osobitosti zanimljiva je uporaba određenih pridjeva u predikatnoj službi: *ja sem z aduženi za staricu; puno sem zauzeti; je bil malo nasilni; zauzeti je drugim poslom* itd.

U značenju "ne mogu" dolazi konstrukcija *ni moči* + *infinitiv*: *za ve još nikaj ni moči znati; ni moči života pretrči kaj strucu; jeden den mi ni moči živeti bez doma; meni takovega kaj ni moči niti zamisliti* itd.

Ima nekoliko primjera spajanja dvaju priloga ili veznika: *z bogradi* (uzročni + namjerni), *kajpak, ionak, kajti, takoreč, kamoli, popriliki, prafzapruf, zabadav* itd.

Veznici i prijedlozi se često razlikuju od standardnih pa tako dolazi: *če* "ako", *pak* "pa", *kaj* "kao", *kak* "kao", *čez* "kroz" itd.

6. LEKSIK

Kako je Kerstner sa sjevera Hrvatske, očekivano je da mu je jezični izričaj prepun germanizama. Već su spomenuti pruzeti njemački glagoli na *-ieren*, a uz njih mogu se spomenuti: *fletno* "brzo", *roba* "proizvod", *magaziner* "skladištar", *vagon*, *bezeceral* "rezervirao", *flašička* "boca", *penezji* "novac", *košta* "hrana", *apcigati* "odbijati od nečega", *grunt* "imanje", *fiškal* "odvjetnik", *fest* "jako", *plac* "građevinsko zemljište", *pasati* "odgovarati", *ajnfab* "jednostavno", *fabrika* "tvornica", *fabman* "stručnjak", *ajnc-cvaj* "jedan-dva", *kšeftman* "trgovac", *fertik* "gotovo", *urlaub* "odmor", *foršibati* "prebacivati", *škoda* "šteta", *frajščina* "slobodan prostor" itd. Uz germanizme, javlja se i opće raširen anglizam: *kom-bajnerati* (engl. *combine*).

U leksiku su zanimljivi hungarizmi tipa: *betežen* "bolestan", *aljkavost* "neurednost", *tolvaj* "tat, razbojnik"; turcizmi tipa: *bedastoča* "budalaština", *balonja* "balavac" i mnoge druge riječi: *hurma* "luda", *zvjbranec* "vjetropir", *pampur* "pijanac", *klafirati* "brbljati", *čkometi* "šutjeti", *čuča* "kokoš", *kotec* "svinjac" itd.

Uz razna leksička posuđivanja, obilježje su Kerstnerova jezika, svim kajkavcima uobičajene, umanjene i hipokoristici: *Božek*, *spomenek*, *flašičku*, *čerkica*, *sinek*, *babica*, *ženica*, *Cilika*, *kravica*, *čuče* itd.

7. ZAKLJUČAK

Ludbrežanin Mladen Kerstner, ne tako davno afirmiran kao književnik, hrvatskoj je kulturnoj javnosti bio najpoznatiji kao scenarist popularnih televizijskih serijala *Mejaša*, *Gruntovčana* i *Dirigenata* i *mužikaša*. Nevelik ali vrijedan opus i hrabar proučavalac ipak su ga, nakon brojnih godina marginalizacije, smjestili na zasluženom mu mjesto – u leksikon hrvatskih književnika, a nekolicina renomiranih stručnjaka pobrinula se da najbitnije odlike njegova rada budu analizirane i široj javnosti dostupne u, za znanost najvažnijem mediju, knjizi - zborniku radova.

Kerstnerovo je djelo gotovo cijelo komično, gotovo cijelo pisano kajkavskim izričajem i gotovo se cijelo bazira na jednom imaginarnom svijetu Gruntovca i stanovnika Gruntovčana. Oni su u središtu rada na filmskom scenariju, kazališnim komedijama i radiodramama, a među njima je zasigurno najupečatljiviji skroman rodoljub Dudek, toliko plastičan i vjerodostojan lik da je dospio i u usmenu predaju.

Kerstnerova kajkavština "funkcionira kao impresivan i ekspresivan kajkavski izričaj, kao izgrađen književni iskaz i jezik kojim se reljefno oblikuju književni likovi".⁴³ Radi se o idiomu ludbreškoga, ali i širega kajkavskog kraja koji je u stilske svrhe, i s namjerom da bude razumljiviji široj javnosti, djelomice poštokavljen. Seljaci uglavnom govore kajkavski, školovaniji Gruntovčani kajkavski sa štokavskim primjesama, a građani štokavski uz iznimna kajkavska uplitanja. Kolebanja kod korištenja kajkavskih ili nekajkavskih jezičnih elemenata kod likova su brojna, ali ta pojava nije nažalost strana ni organskim idiomima koji su pod sve većim utjecajem standarda. U svakom je slučaju Kerstnerov

jezik zanimljiv i duhovit, polifunkcionalan i umjetnički.

LITERATURA

I. DJELO MLADENA KERSTNERA

1. Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, Pučko otvoreno učilište "Dragutin Novak", Ludbreg, 2000.
2. Cvitan, Dalibor, Književna kritika i dijalekatna književnost, *Dometi*, god. 3., br. 9, 1970.
3. Frangeš, Ivo, Položaj dijalekta u hrvatskoj književnosti, *Dometi*, god. 3., br. 9, 1970.
4. Kerstner, Mladen, *Drame*, priredio Dubravko Bilić, Pučko otvoreno učilište "Dragutin Novak", Ludbreg, 2001.
5. Kerstner, Mladen, Usputne bilješke uz "Gruntovcane", *Republika*, god. 32., br. 12., 1976.
6. Krelja, Petar, *Golik*, Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka, Zagreb, 1997.
7. Kuzmanović, Mladen, Pripomene uz Primjere novije kajkavske proze (1), *Kaj*, god. 6, br. 11.-12., 1973.
8. Težak, Stjepko, Dijalekt na radiju, televiziji i filmu, *Govor*, god. 3, br. 2, 1986.
9. *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*, uredio Dubravko Bilić, Pučko otvoreno učilište "Dragutin Novak", Ludbreg, 1999.
10. *Leksikon hrvatskih pisaca*, uredili: Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč i Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

II. KERSTNEROVA KAJKAVŠTINA

1. Brozović, Dalibor i Pavle Ivić, *Jezič srpskohrvatski/hrvatskosrpski, brvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1988.
2. Damjanović, Stjepan, *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2005.
3. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb, 2003.
4. Ivšić, Stjepan, *Jezič Hrvata kajkavaca*, priredio Josip Lisac, Matica hrvatska Zaprešić, Zaprešić, 1996.
5. Lisac, Josip, *Tragom zavičaja*, Književni krug Split, 2006.
6. Lončarić, Mijo, *Kajkaviana & Alia*, Zrinski, Čakovec i IHJJ, Zagreb, 2005.
  - *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
  - Kerstnerov jezik i ludbreški govor, Zbornik radova o Mladenu Kerstneru, Ludbreg, 1999.
7. Matasović, Ranko, Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika, MH Zagreb, 2008.
8. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – IV*, JAZU, Zagreb, 1971.
9. Šojat, Antun, *Kratki navuk jezičnice horvatske*, KAJ, 1969. – 1971.
10. Težak, Stjepko, Stjepan Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika, priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.

11. Težak, Stjepko, Kajkavski dijalozi u Kerstnerovim djelima, njihova autentičnost i dramaturška funkcija, *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*, Ludbreg, 1999.
12. Težak, Stjepko, *Između jezika i stila*, Zagreb, 2005.
13. *ВОПРОСНИК ОБЩЕСЛАВЯНСКОГО ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АТЛАСА*, Москва, 1965.

BILJEŠKE:

- 1 Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, Ludbreg, 2000.;
Mladen Kerstner, *Drame*, priredio Dubravko Bilić, Ludbreg, 2001.
- 2 Kuzmanović, Mladen, "Prpomene uz *Primjere novije kajkavske proze*", *Kaj*, god. 6., 1973., br. 11./12, str. 11.
- 3 Prema: Težak, Stjepko, "Dijalekt na radiju, televiziji i filmu", *Govor*, god. 3., 1986., br. 2., str. 46.
- 4 Cvitan, Dalibor, "Književna kritika i dijalektalna književnost", *Dometi*, god. 3., br. 9., 1970., str. 101.
- 5 V. bilj. 1.
- 6 *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru* sa znanstvenoga skupa održanog u Ludbregu 16. listopada 1998., Ludbreg, 1999.
- 7 Prema: Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, str. 10.
- 8 Bilić ih je objavio pet, kasnije ih je pronađeno još nekoliko.
- 9 Prema: Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, str. 15.
- 10 Prema: Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, str. 31.-45.
- 11 Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, str. 40.
- 12 Bilić, Dubravko, *Mladen Kerstner*, str. 45.
- 13 Krelja, Petar, *Golik*, Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka, Zagreb, 1997.
- 14 Prema: Krelja, Petar, *Golik*, str. 80.
- 15 Ti su podaci rezultat provedene ankete, prema: *Golik*, str. 78.
- 16 Polimac, Nenad, "Svijet podijeljen na Dudeke i Cinobere", u: *Golik*, str. 110.
- 17 *Nav. dj.* str. 113.
- 18 *Nav. dj.* str. 111.
- 19 Tomić, Živorad, "Likovi naši svagdanji", u: *Golik*, str. 157.
- 20 Polimac, Nenad, "Svijet podijeljen na Dudeke i Cinobere", u: *Golik*, str. 113.
- 21 Tomić, Živorad, "Likovi naši svagdanji", u: *Golik*, str. 157.
- 22 Prema: Turković Hrvoje, "Koliko smo Dudeki", u: *Golik*, str. 160.
- 23 Mandić, Igor, "Dudek i Marilyn Monroe", u: *Golik*, str. 131.
- 24 V. bilj. 6.
- 25 Lončarić, Mijo, "Kerstnerov jezik i ludbreški govor", u: *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*, str. 22.
- 26 U: *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*, str. 45.-61.

- 27 Proširena verzija toga Težakova rada objavljena je pod naslovom "Vjerodostojnost dijaloga u Kerstnerovim Gruntovčanima" u knjizi: Stjepko Težak, *Između jezika i stila*, Zagreb, 2005.
- 28 Prema: Lončarić, Mijo, *Kerstnerov jezik i ludbreški govor*, str. 20.
- 29 Usp. Težak, Stjepko, *Između jezika i stila*, str. 154.
- 30 Kerstner, Mladen, "Usputne bilješke uz Gruntovčane", *Republika*, 12., god. 32., 1976.
- 31 Prema: Kiseljak, Zinka, "Uloga televizijske serije i Mladena Kerstnera u povijasti Hrvatske televizije", u: *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*, str. 93.
- 32 Ivšić, Stjepan, *Jeziik Hrvata kajkavaca*, priredio Josip Lisac, Matica hrvatska Zaporešić, Zaporešić, 1996.;
- Brozović, Dalibor i Pavle Ivić, *Jeziik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1988.
- 33 Lončarić, Mijo, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- 34 Ovaj se prilog u tekstu dvaput navodi u obliku „frkaj“ (na stranicama 81. i 103.) za što vjerujem da je pogreška jer se radi o tipičnoj kajkavskoj glasovnoj promjeni *v- + kraj > vkrāj > fkrāj*, a značenje „u kraj“ semantički odgovara mjestima na kojima se nalazi.
- 35 *Weekend v Gruntovcu*, u: Kerstner, Mladen, *Drame*, str. 136.
- 36 *Između jezika i stila*, str. 158-160
- 37 Ovdje se radi o glagolskom sufiksu *-ieren* imperfektivnoga vida koji je njemačko-francuskoga podrijetla, a koji se u kajkavskom mijenja ovako: *-ie > ě > e* ispred *r*
- 38 Prema: Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, knjiga treća, str. 564.
- 39 Prema: Anić/Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb, 1999.
- 40 Prema: Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971, knjiga prva, str. 754.
- 41 V. str. 11.
- 42 Toj riječi nije potvrđena etimologija, ali Skok navodi da ima kod Belostenca „shomce“ u značenju „kradomice“, prema: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, 1971., knjiga prva, str. 331.
- 43 Skok, Joža, "Priroda humorističnosti i druge ključne osobitosti književnog djela Mladena Kerstnera", u: *Zbornik radova o Mladenu Kerstneru*, 1999., str. 11.